

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM – ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉZISEK

dr. Visontai-Szabó Katalin

A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái

Témavezető:

**dr. Hegedűs Andrea Ph.D.
egyetemi docens**

Szeged

2014.

I. Az értekezés tárgya és a témaválasztás aktualitása

Dolgozatom elkészítése során feladatul tűztem a szülői felügyeleti jogok gyakorlása és a gyermek elhelyezése során felmerülő kérdések vizsgálatát. A társadalom természetes alapegységének felbomlása során sajnos egyre több gyermek lesz érintett. Az elmúlt évek statisztikai adatai igazolják, hogy a párkapcsolatok – akár házasság, akár élettársi kapcsolat – egyre bomlékonyabbak, elvesztették stabilitásukat és ezáltal a család is elvesztette azt a képességét, hogy a családtagok számára érzelmi biztonságot és támaszt nyújtson. Ennek hosszútávú következményeivel kapcsolatosan egyelőre csak találgatásokba bocsátkozhatunk, az azonban biztosnak látszik, hogy a szülők elválása a legtöbb esetben negatív hatást gyakorol a gyermek érzelmi fejlődésére. Napjainkban a nemzetközi szerződések, ajánlások és iránymutatások, sőt a hazai szabályozás is alapelveként szögezi le, hogy minden, a gyermeket érintő esetben az ő mindenekfelett álló érdekeit szem előtt tartva kell eljárni. Ezzel a szülők többsége is tisztában van és igyekeznek mindent megtenni annak érdekében, hogy ez az alapelv valós tartalommal telítődjön. A gyermek érdekeinek szem előtt tartása általában nem okoz nehézséget addig, amíg a szülők együtt élnek és együttesen gyakorolják a szülői felügyeleti jogokat. Azonban a különválás során már komoly konfliktusok forrása lehet, hogy a továbbiakban melyik szülőnél éljen a gyermek, ki legyen jogosult a felügyeleti jogok gyakorlására. Az elhelyezési viták során a szülők gyakran megfélekeznek a gyermek érdekeiről, illetve tévesen értelmezik azt.

II. A kutatás módszerei, forrásai

Munkám során történeti, statisztikai és komparatisztikai módszereket használtam. A téma interdiszciplináris voltára tekintettel a jogi szakirodalom széleskörű feldolgozásán túl, a tárgyhoz szorosan kapcsolódó pszichológiai tudományos megállapításokat is felhasználtam. Részletesen feldolgoztam a gyermekelhelyezés történeti előzményeire, illetve annak szempontjaira vonatkozó jogszabályokat, iránymutatásokat, a jogirodalmat. A leíró megállapítások és elemzések mellett a kritikai szemlélet is végigkíséri munkámat. A judikatúra adatainak statisztikai vizsgálata során levont következtetéseket is megjelenítettem hipotéziseim igazolására. A Szegedi Járásbíróság ügyforgalmának közel egyharmadát teszik ki a házassági perek (házasság felbontása, gyermekelhelyezés, gyermekelhelyezés megváltoztatása), tehát nagyon gyakori pertípusról beszélünk. Munkám során öt évre terjedő időszakra visszatekintve vizsgáltam meg az összes jogerősen befejezett ügyet, melynek eredményeit, statisztikai jellemzőit és megállapításaimat részletesen ismertetem. Végeztem

nemzetközi összehasonlítást is a tárgykörben, Európa több országa vonatkozásában, elsősorban a közös szülői felügyelet gyakorlásának elrendelhetősége, gyakorisága, illetve ennek egy speciális esete: a váltott elhelyezés eddigi tapasztalatai tekintetében.

III. A disszertáció egyes fejezeteinek összefoglalása

Dolgozatom első fejezete a család alapintézményei változásának gyermekekre gyakorolt hatásáról szól, melyben először részletesen bemutatom az új családformákat, illetve az új párkapcsolati formákat, melyek a második világháborút követő időszakról kezdve egyre inkább elterjedtek Magyarországon. Ezt követően részletesen elemzem a család felbomlásának lélektani hatásait, először a gyermekekre, majd a szülőkre nézve. A kérdés azért különösen analizálandó, mert a társadalom nagyon széles rétegeit érinti.

Munkám során öt évre terjedő időszakra visszatekintve vizsgáltam meg az összes (3295 darab) jogerősen befejezett - gyermekelhelyezést érintő - ügyet a Szegedi Járásbíróságon, melynek eredményeit, statisztikai jellemzőit és megállapításaimat részletesen ismertettem a második fejezetben. A legszembetűnőbb az volt, hogy a perek több, mint 90%-ában a felek egyezsége kötnek, az ügyeknek csak elenyésző százalékában kéri a bíróság döntését a gyermek elhelyezése vonatkozásában. Szintén 90%-hoz közeli mértékben a gyermeket az anyánál helyezték el. Ez azonban nem a bíróságok nőpártiságának következménye, hanem annak, hogy a szülők ebben állapodnak meg. Ha a felek egyezsége kötnek egymással, az esetek kevesebb, mint 4%-ában kerül a gyermek az apához. Amennyiben a bíróság dönt, az arány jelentős eltérést mutat: 60-40% az anyák javára. Nem igaz tehát a közhely, miszerint az apa jobban teszi, ha lemond a gyermekéről, mert a bíróság úgylis az anya mellé áll.

Dolgozatom harmadik fejezetében a szülői felügyeleti jog gyakorlásának és a gyermek elhelyezésének régi és új kereteit, történeti előzményeit, változásait vizsgáltam. A jogi szakirodalom széleskörű feldolgozásán túl, a tárgyhöz szorosan kapcsolódó pszichológiai tudományos megállapításokat is felhasználtam. Részletesen elemeztem az egyes európai országokban kötelezően elrendelhető, nálunk egyelőre önkéntes közös szülői felügyelet gyakorlásából és a külföldön egyre népszerűbb váltott elhelyezésből eredő jogi és lélektani problémákat. Kitérek a gyermekelhelyezés megváltoztatására is, hiszen ezen szabályok is apró, de minőségi változtatáson mentek keresztül. Nemzetközi összehasonlítást végeztem a közös szülői felügyelet gyakorlásának elrendelhetősége, gyakorisága, illetve ennek egy speciális esete: a váltott elhelyezés eddigi tapasztalatai tekintetében.

A dolgozatban ezt követően a gyermekelhelyezés szempontjait részletezem. A gyermekelhelyezés szempontjai történeti fejlődésének ismertetését követően a Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelvét elemzem, az egyes szempontok pszichológiai vonatkozásaival párhuzamosan.

Az ötödik fejezetben a bizonyítás nehézségeit analízálom a gyermekelhelyezési perekben. Mint az az általam készített bírósági statisztika eredményeiből is világosan kitűnik, a szülők csak a perek nagyon kis hányadában kérik a bíróság döntését a gyermek elhelyezésével kapcsolatban, az esetek kb. 90%-ában egyezséget kötnek e vonatkozásban. Abban az esetben, amikor a szülők nem tudnak megállapodni abban, hogy a gyermek melyikükkel éljen a kapcsolat megszűnését követően, a bíróságnak igen nehéz dolga van. Leginkább azért, mert a legtöbb esetben két egyaránt alkalmas szülő közül kell választani, akik mindketten ragaszkodnak a gyermekhez és a gyermek is kötődik mindkettőjükhöz. Igen széleskörű bizonyítási eljárást kell tehát lefolytatni, melynek során a felek nyilatkozatán túl környezettanulmány felvételére, tanúmeghallgatásra, óvodai illetve iskolai vélemény beszerzésére is sor kerül.

Az ítélet meghozatala szempontjából a leghangsúlyosabb szerepe a gyermek véleményének és az igazságügyi pszichológus szakértő által készített szakvéleménynek van, ezért ezeket, mint legfőbb bizonyítási eszközöket kiemelten vizsgáltam.

A szakértői vélemény a szülők alkalmasságának vagy alkalmatlanságának megállapításán túl az érzelmi kapcsolatok, kötődések meglétére, erősségére adhat választ, melyek az elhelyezés leglényegesebb szempontjai. A vizsgálat során a szakértőnek ki kell tudni szűrni a befolyásolás lehetőségét, illetve arra is választ kell adnia, hogy a szülők egymás ellen nevelik-e a gyermeket. Tekintettel arra, hogy a bíróság legtöbbször a szakértői véleményre alapozza ítéletét, okkal tekinthetjük a legfőbb bizonyítási eszköznek. Ezért tartom rendkívül fontosnak, hogy kellően megalapozott legyen.

A fejezetben részletesen ismertetem a szakértők által a vizsgálat során alkalmazott módszereket, azok relevanciáját, megbízhatóságát, eredményességét. Álláspontom szerint a pszichológus szakértői vélemények jelenleg nem kellően megalapozottak ahhoz, hogy válsághelyzetben lévő emberek egész további életének alakulását alapozzák rájuk.

Annak érdekében, hogy a felek ne érezzék úgy, hogy egy elnagyolt, semmitmondó szakvélemény alapján született az ítélet és a bíróság is biztos lehessen benne, hogy a szakértő segítségével kellő mértékben feltárta a tényállást és a gyermek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartva döntött, javaslom, hogy a bíróságok egységesen fogalmazzák meg a

szakértői véleménnyel kapcsolatos egyértelmű elvárásait és azok betartását követeljük is meg.

A dolgozat utolsó fejezetében a mediáció, mint alternatív vitarendezési módszer előnyeit és hátrányait elemzem. Családjogi jogvitákban a közvetítés kiváló alternatív lehetőségnek mutatkozik, 2014. március 15. napjától akár kötelezően is elrendelhető. Alkalmazásától rendkívül sokat várok az ügyek békés rendezésének előmozdítására.

IV. Hipotézisek és eredmények

Kutatásom kezdetén több hipotézist is megfogalmaztam, melyeknek alapja minden esetben az általános közvélekedés, a média és az ügyvédek által hangoztatott közvélemény volt.

Első hipotézisem szerint a bíróságok „anyapártiak”, ennek megfelelően a gyermeket rendre az anyánál helyezik el. Az általam a Szegedi Járásbíróságon készített statisztika megerősítette a Grád András és munkatársai által 2006-ban készített kutatás eredményeit. A szülők a házasság felbontása illetve a gyermek elhelyezése iránt indult perek döntő többségében (kb. 90%-ban) egyezséget kötnek egymással és csak igen ritkán kérik a bíróság döntését. Való igaz, hogy ezen megállapodásokban a szülők az anyánál való elhelyezést preferálják, de ez nem a bíróságok elfogultságának következménye, hanem a szülők saját döntése. Ennek lehetséges okaival kapcsolatosan csak feltevésekbe bocsátkozhatok, de a legvalószínűbb indok az lehet, hogy az apák is úgy tartják, hogy az anya alkalmasabb a gyermek gondozására. Másodsorban az apák úgy vélik munkahelyi elfoglaltságuk nem teszi lehetővé, hogy a gyermekről gondoskodjanak, ezért ők kevésbé alkalmasak a feladatra.

Második feltevésemm arra irányult, hogy a pszichológus szakértői véleményeknek kiemelkedő szerepe van a gyermekelhelyezést érintő perekben, illetve ezzel összefüggésben, hogy a szakértői vélemények többnyire nem kellően megalapozottak és ily módon nem alkalmasak arra, hogy az ítélet alapjául szolgáljanak. Kutatásom során ezzel kapcsolatban arra a megállapításra jutottam, hogy a nagyszámú „közös megegyezéses” bontóperre tekintettel csak igen ritkán kerül sor a szakértő kirendelésre, azonban azokban az esetekben, amikor ez megtörténik, a szerepük valóban jelentős: a bíróság szinte kivétel nélkül erre alapozza ítéletét. A kutatás során megismert jelentős számú szakvélemény ismeretében megállapítottam, hogy azok minősége, pontossága, tartalma és használhatósága valóban jelentős eltéréseket mutat. Ennek kiküszöbölése érdekében javaslatot tettem egy új iránymutatás megalkotására.

Harmadik hipotézisem szerint a házasság felbontása egy rendkívül hosszadalmas, sárdobálásokkal teli, megterhelő folyamat. Annak, hogy ez a vélemény terjedt el a lakosság és az ügyvédek körében, valószínűleg az lehet az oka, hogy csak az elhúzódó, gyakran súlyos

konfliktusokkal terhelt bontóperek igényelnek jogi képviselőt, illetve csak ezek az ügyek látnak napvilágot és kapnak nagy nyilvánosságot. Ezen csekély mennyiségű esettől eltekintve egyébként a felek elég békésen és igen gyorsan bonyolítják le az eljárást, a legtöbb esetben 2 tárgyalást követően, azaz legfeljebb 3-4 hónap alatt ítélet születik.¹

Negyedik feltevésem szerint a szülők ritkán élnek a közös szülői felügyelet lehetőségével. Hipotézisem igazolódott, valóban csak az ügyek elenyésző hányadában jött létre ilyen tartalmú megállapodás. A közös szülői felügyelet gyakorlati megvalósulása, azaz a váltott elhelyezés pedig – úgy látszik – még egyáltalán nem épült be a köztudatba. Ennek elég kézenfekvő okai vannak. Annak ellenére, hogy álláspontom szerint a lehető legjobb megoldás annak érdekében, hogy a szülők közötti jogegyenlőség megvalósulhasson és a gyermeknek minkét szülővel jól működő kapcsolata fennmaradhasson, a váltott elhelyezés megvalósításához rengeteg feltételnek kell egyszerre teljesülni. Elsősorban a szülők között szükséges egy jól működő, kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolat. Szükséges továbbá, hogy mindkét szülő megfelelő egzisztenciával rendelkezzen, továbbá, hogy lehetőleg közel lakjanak egymáshoz és a gyermek iskolájához is. Mindezek fényében érthető, hogy egyhamar nem fog széles körben elterjedni ez a megoldás.

Ötödik hipotézisem szerint a szülők képtelenek beletörődni a bírósági ítéletbe, sőt sok esetben az általuk megfogalmazott egyezség betartása is nehézséget okoz, ezért a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perek újra meg újra fellángolnak. Kutatási eredményeim ezen feltevést megcáfolni látszanak, hiszen csak igen csekély számú elhelyezés megváltoztatása iránti perrel találkoztam. Annak feltárása, hogy a gyámhatóságnál miként jelennek meg ezek az ügyek, illetve, hogy hány esetben fordul elő az, hogy a gyermek elköltözik a másik szülőhöz, de az érintettek nem fordulnak bírósághoz, hanem elfogadják a helyzetet, további vizsgálódásokat igényelne.

V. A kutatás eredménye: javaslat egy új iránymutatás megalkotására

A gyermekelhelyezést érintő perekben, amennyiben a szülők nem kötnek egyezséget, a gyermek sorsáról a bíróságnak kell rendelkeznie. Annak megállapításához, hogy melyik szülőnél való elhelyezés biztosítja leginkább a gyermek testi, erkölcsi, értelmi fejlődését a bíróságnak a szokásos bizonyítási eszközökön felül pszichológus szakértői vélemény is rendelkezésre áll. Általánosságban megállapítható, hogy azokban a perekben, ahol mindkét

---

¹ Ezen megállapításom természetesen a Szegedi Járásbíróság gyakorlatára vonatkozik, de összhangban van az országos adatokkal. (kivétel Budapest)

szülő a gyermek nála való elhelyezését kéri, többnyire hasonló adottságokkal rendelkeznek és mindketten alkalmasak a gyermek nevelésére. Annak érdekében, hogy a bíróság mégis el tudja dönteni a kérdést, két fontos tényezőt kell vizsgálnia: a szülők nevelési készségeit és képességeit, illetve a gyermek és a szülők egymáshoz való viszonyát, kötődésének mértékét. Tekintettel arra, hogy ennek megállapítására a bíró kellő szakértelemmel nem rendelkezik, a Pp. 177. § rendelkezéseinek megfelelően szakértőt rendel ki. A bíró és a szakértő viszonyában kiemelkedő jelentőséggel bír a bizalom, hiszen az ítélet, melyben egy felbomlott család további életéről rendelkeznek, legtöbbször a szakértői vélemény megállapításain alapul. Éppen ezért kulcsfontosságúnak tartom, hogy a szakértői vélemény, melyre a bíróság – a korábban ismertetett statisztikai kutatások tanúsága szerint – oly nagy arányban alapítja ítéletét, valóban kellő meggyőző erővel rendelkezzen.

A bíró részéről a perrendi parancsin túl, a bizalom is adott, hiszen minden polgári pertípusban megszokott, hogy amennyiben a perben vitatott kérdés eldöntéséhez speciális szakértelemre van szükség, akkor ezt a szakértelmet a kirendelt szakértő biztosítja a bíróság számára. Ha a per tárgya egy ingatlan vagy egy ingó dolog, akkor a szakértő pontosan megállapítja annak forgalmi értékét. Egy kártérítés iránti perben a szakértő megállapíthatja, hogy milyen mértékű kár keletkezett, miként következett be a baleset, ki volt annak okozója, mit lehetett volna tenni a kár elhárítása érdekében. A bíróság az ily módon megállapított tények, körülmények értékelésében biztonsággal hagyatkozhat a szakértői véleményben megállapítottakra. Ezzel szemben egy gyermekelhelyezési perben a kérdés ennél jóval összetettebb, a bíró mégis ugyanúgy mer hagyatkozni rá, mint egy ingatlanforgalmi szakértő véleményére. A bizalom természetesen nagyon fontos, ha ezzel a szakértő is tisztában van. Azonban úgy gondolom, hogy a pszichológusok legtöbbször nem mérik fel a szakértői véleményükben foglalt megállapításaik súlyát. Ez alatt nem azt értem, hogy nem veszik kellő komolysággal a feladatot, sokkal inkább azt, hogy abban a tudatban vannak, hogy nem az ő feladatuk a vita eldöntése, az ítéletet a bíróság fogja meghozni – a szakvéleményen kívül még sok más bizonyíték együttes mérlegelésével – amelyhez ők csak segítséget nyújtanak. Súlyos hibának tartom, hogy a szakértők nem kapnak visszacsatolást arról, hogy véleményük milyen mértékben befolyásolta az ítélethozatalt. Abban az esetben, ha a szakértő minden elkészült véleményt követően megkapná az ítéletet, akkor tapasztalhatná, hogy megállapításai döntő súllyal szerepelnek benne. Amennyiben a szakértők is átéreznék, hogy milyen meghatározó szerepük van a kérdés eldöntésében, talán alaposabb szakvélemények születhetnének.

Álláspontom szerint a pszichológus szakértői vélemények – jelenleg – nem kellően megalapozottak ahhoz, hogy válsághelyzetben lévő emberek egész további életének

alakulását alapozzák rájuk. A bíróság sosem kérdőjelezi meg a módszereket, melyeket használnak, hiszen milyen alapon tenné? Éppen azért kérte a segítségét, mert ő maga nem ért hozzá. A felek gyakran kifogásolják a véleményeket, ezt azonban természetesnek vesszük, hiszen valamelyik fél számára mindig hátrányos megállapítást tartalmaz.

Az igazságügyi pszichológus szakértők tevékenységéről rendelkező jogszabályokat, illetve a 10. és 20. számú Módszertani Levelekkel kapcsolatos fenntartásaimat az előző fejezetben ismertettem, itt a szakértői vélemények megreformálására irányuló javaslataimat foglalom össze.

Elsősorban a legfontosabb kérdésnek tartom, hogy a szakértő a jelenleg szokásosnál lényegesen több időt fordítson egy-egy család vizsgálatára. Ebből – illetve a javaslat egyéb elemeiből – kifolyólag számolnunk kell azzal, hogy a szükséges anyagi, személyi és tárgyi feltételek megteremtése nem lesz zökkenőmentes, azonban a kérdés társadalmi jelentőségére tekintettel, úgy érzem, kizárólag a költségek nem tántoríthatnak el bennünket attól, hogy ezt a régóta akut problémát kezeljük.

Jelenleg is szakértő hiánnyal küzdenek a bíróságok, azonban, ha a jövőben – reményeim szerint – több időt kell majd szánniuk a vélemény elkészítésére, ez a probléma tovább fokozódhat. Ez egy újabb nehéz kérdést vet fel, mely már jelentősen túlmutat a javaslat keretein. Az országban több helyen is igen színvonalas pszichológusképzés folyik, belőlük tehát nem lehet hiány. Szűkén vagyunk azonban álláshelyeknek, illetve olyan tanműhelyeknek, ahol a pályakezdők tudásukat tovább bővíthetik, továbbá ahol megszerezhetik azt a tapasztalatot és szakismeretet, melynek birtokában szakvizsgát tehetnek. A végzett pszichológusok közül egyre kevesebben szerzik meg az igazságügyi szakértői névsorba kerülés feltételéül szolgáló klinikai szakpszichológusi szakvizsgát. A szakma ennek következtében rohamosan öregszik és több helyen teljes mértékben hiányzik az utánpótlás. Az egyetemi képzés és a szakképzés ugyan egységes és jó színvonalú, azonban a pszichológus szakma még kamarával sem rendelkezik, rendkívül szétszórt, nem képes az érdekei képviselésére. Természetesen nem támogatom, hogy engedjünk a követelményekből, hiszen a szakértővel szemben elemi elvárás, hogy kellő szaktudással és tapasztalattal rendelkezzen. Azonban az egyre öregedő szakmában lassan elengedhetetlen, hogy valamilyen megoldás szülessen. A megoldás megtalálása az igazságügyi kormányzatra vár.

A gyermekelhelyezést érintő perekben kért szakértői vélemények elkészítése során a második nagyon fontos kérdés a helyes kérdésfeltevés. A bíróságok legtöbbször vagy mechanikusan megismétlik a 20. sz. Módszertani Levél III.2.1. pontjában felsorolt kérdéseket, vagy azokat a saját szóhasználatuknak megfelelően egy kissé átalakítva teszik fel. Pedig

minden ügy más és más, a maga módján teljesen egyedi, így érdemes lenne a kérdéseket mindig az adott családhoz igazítani. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a bíró pontosan (vagy legalábbis megközelítőleg pontosan) tisztában legyen azzal, hogy mit szeretne a per eldöntése érdekében a szakértő segítségével megtudni. Ennek további feltétele, hogy alapvető ismeretekkel rendelkezzen a pszichológia lehetőségeivel kapcsolatosan. Tehát lehetőleg ne tegyen fel olyan kérdést, ami a legnagyobb szakmai tapasztalattal rendelkező szakember számára is megválaszolhatatlan, ellenben tegyen fel olyan kérdéseket, melyek segítségével valóban közelebb kerülhet a helyes döntés meghozatalához. Véleményem szerint semmivel sem viszi előbbre az ügyet, ha a bíró szokásos, sablonos kérdéseire a szakértő az előre megírt, rutin válaszait adja. A szakértőt ennek megfelelően nem az első tárgyalás során kell kirendelni, hanem akkor, amikor már a bíró is ismeri annyira a feleket és a helyzetet, hogy van rálátása arra, hogy melyek azok a gócpontok, amelyek kibontását célszerű a szakértőre bízni.

A kérdések megfogalmazása során a bíróságnak mérlegelnie kell, hogy melyek azok a lényeges elemek, amelyek őt a döntés meghozatala során vezetni fogják. Mérlegelnie kell továbbá, hogy milyen magatartás várható a szülőktől és a gyermektől a döntés meghozatala után, milyen hatása lesz a döntésnek az érintettek kapcsolatára, milyen fejlődés várható a kapcsolatukban, valóban megnyugvást fog-e hozni a döntés, vagy még tovább szítja majd a feszültségeket? Ezekre a kérdésekre csak a szakértő adhatja meg a választ, azonban, ha nem merülnek fel a kirendelés során, akkor megválaszolatlanok maradnak örökre.

Problémát jelenthet a kérdések feltevése során, hogy a jogászokra alapvetően jellemző racionális és pragmatikus gondolkodás távol esik a pszichológusok valamivel elvontabb, emocionálisabb világától. Nehéz tehát megtalálni a helyénvaló fogalmazást. A bíró számára az volna a leginkább kielégítő, ha konkrét, határozott kérdést tehetne fel, mire a szakértő egyértelmű, egzakt választ adna. Ez azonban a gyermekelhelyezési perben lehetetlen, be kell érni tehát azzal, hogy a kétféle gondolkodásmódot, amennyire lehet, közelítjük egymáshoz, hogy a bíró tudja, mit akar megtudni, a szakértő pedig megközelítőleg pontos választ tudjon adni.

Objektíve mérhető az ember személyisége, az, hogy van-e valamiféle betegsége vagy személyiségzavara, de azt, hogy miként kötődik, és hogy általában milyen ember, milyen szülő, azt csak az elmondása alapján nehéz megállapítani, a kijelentései őszinteségének megállapításához egyértelműen sokkal több időre van szükség.

A helyes kérdésfeltevéshez kapcsolódik a helyes kirendelés. Azaz, hogy valóban minden érintett bevonása megtörténjen. Természetesen a főszereplők az anya és az apa, illetve

a gyermekek. Indokolt lehet azonban mások bevonása is, ha ők meghatározó szerepet játszanak aktuálisan, vagy a jövőben a család, illetve a gyermek életében. Mindenképpen meg kell vizsgálni tehát a nagyszülőket, nagynéniket, nagybácsikat, ha együtt élnek, a szülők új partnereit, élettársait, esetleg azok gyermekeit, ha az elhelyezést követően velük, mint mostohatestvérekkel együtt fognak élni. Ennek fontosságával a bíróság és a szakértők is tisztában vannak, azonban sok esetben a költségek, esetleg az idő kímélete okán vizsgálatukra nem kerül sor. Pedig álláspontom szerint elengedhetetlen a tényállás feltárásához és a helyes döntés meghozatalához.

A körütekintő kirendelést követően kiemelkedő jelentőségűnek tartom, hogy a vizsgálat ne egyetlen ülésben történjen. Jelenleg a vizsgálatok úgy zajlanak, hogy a szakértő berendeli az érintetteket a rendelőjébe. Az anyát és a gyermekeket egyszerre, mert feltételezi, hogy együtt laknak, az apát egyedül egy későbbi időpontra. Jó esetben 1-3 órát tud rájuk szánni, ennél többet semmiképp. Összességében, az iratok tanulmányozásával, a tesztek kiértékelésével, a szakvélemény elkészítésével maximum 10-12 órát tölt el. Ez persze nem kevés munka, azonban ahhoz mindenképpen kevés, hogy a családot valóban megismerje. Álláspontom szerint ahhoz, hogy a 17. sz. Irányelvben felsorolt személyiségjellemzőket, a gyermekhez való ragaszkodás őszinteségét, a gyermek és a szülők érzelmi kapcsolatát, kötődését és a család dinamikáját feltárhassa még egy szakértőnek is minimum egy hétre (!) van szüksége.

Fontosnak tartom továbbá, hogy a pszichológus ne kizárólag steril körülmények között, a rendelőjében találkozzon a felekkel. Az idő rövidségére és a szituáció természetellenességére tekintettel, illetve azért mert mindenki sokkal jobb színben igyekszik feltüntetni magát, mint amilyen valójában, nincs lehetőség arra, hogy a szakértő a felszín mögé lásson. Pedig éppen ez lenne a feladata, a másik szülővel szemben megfogalmazott kritikát, a szülők saját hangoztatott érényeit a bíróság is ismeri, hiszen számtalan alkalommal hangsúlyozták már a tárgyaláson, illetve a beadványokban. Ezért nem érdemes szakértőt kirendelni, ha ő is csak leírja hosszú oldalakon keresztül, amit a szülők és a gyermek elmondtak a rendelőben. Egy megalapozott szakvélemény elkészítéséhez ennél jóval többre van szükség. Ehhez azonban az kell, hogy a szakértő saját közegében találkozhasson az érintettekkel, ahol sokkal inkább természetesen fognak viselkedni.

Ennek megfelelően a gyermeket – a szülőkkal és a pedagógusokkal egyeztetve – meg kell látogatni az iskolában, óvodában. A szakértő akár egy fél napot is eltölthet ott, elbeszélget a pedagógussal, megkérdezi tőle, hogy ő mit tapasztal, a gyermek viselkedésében történt-e valami változás, milyen a kedélye, a magatartása, a szorgalma, a teljesítménye. Láthattuk,

hogy az óvodai, iskolai vélemények legtöbbször semmitmondóak, sablonosak. Egy személyes beszélgetés során sokkal pontosabb képet kaphat a szakértő a gyermek állapotáról. Elkérheti – ha szükségesnek tartja – a gyermek rajzait, fogalmazásait. Beszélgethet a gyermek osztálytársaival, barátaival, meglepően hasznos információkhoz juthat ezáltal. Kellő szakértelemmel tud a gyermekekhez fordulni, így a vizsgált gyermek számára sem okozhat kellemetlenséget. Főleg, ha a módszer elfogadottá és megszokottá válna, az iskolában is természetes lenne, hogy időnként jön egy kedves pszichológus és elbeszélget velük.

A szülők munkahelyen való felkeresését nem javaslom, a magánéletük nagyfokú megzavarásának tartom, ezért helytelenítem, azonban az otthoni látogatást kiemelkedő jelentőségűnek ítélem. Németországban a szakértők akár egy egész hetet eltöltenek a vizsgált család otthonában (nem véletlenül olyan magas a szakértői vélemény elkészítésének költsége). Véleményem szerint csak akkor kaphatunk hiteles képet a családtagok személyiségéről, ha természetes környezetükben figyeljük meg a viselkedésüket, megszokott szituációkban beszélgetünk velük. Egy 1-2 órás exploráció során akármilyen képet festhet magáról a vizsgált személy, azonban senki sem képes a saját otthonában napokon keresztül egy a valótól eltérő, másik arcot mutatni. Természetesen nem azt javaslom, hogy a pszichológus költözzön be a család otthonába, hanem azt, hogy legalább egy héten, vagy néhány napon keresztül minden nap néhány órát töltsön el velük. Amennyiben a szülők még együtt élnek, akkor a közös otthonukban, ha nem, akkor mindkettejükkel a saját lakásában. Ennek során sok felmerülő kérdésre választ kaphat, valóban megismerheti a felek személyiségét, jó és rossz tulajdonságait, a gyermekhez való viszonyulásukat, és a gyermeket is.

A látogatós módszerrel a szakértő egyúttal az önkormányzati hivatal feladatát is átvállalhatja, hiszen egyúttal a környezettanulmányt is elkészítheti. A hivatalos környezettanulmányok eddig is elég semmitmondóak voltak, inkább hasonlítottak egy vagyonelemtárhoz vagy foglalási jegyzőkönyvhöz. A szakértő az ott tartózkodás során fel tudja mérni azt is, hogy a lakás felszerelése mennyire szolgálja ki az ott lakók igényeit, hiszen nem az a fontos, hogy hány fürdőszoba van a házban, hanem, hogy ami van, az mennyire illeszkedik a család igényeihez.

További előnye a családlátogatásnak, hogy segítségével a szakértői vélemények egyik legfőbb hiányossága is kiküszöbölhető. Súlyos hibának tartom a jelenlegi gyakorlatban, hogy sok szakértő csak külön-külön találkozik a családtagokkal, de soha nem látja az egész családot – főleg nem kellő ideig – együtt, pedig a család dinamikájának feltárása e nélkül lehetetlen. A módszer azokban az esetekben a leghatékonyabb, ha a szülők még együtt élnek,

de jelentősége akkor sem elhanyagolható, ha nem, mert ebben az esetben is lehetőség van arra, hogy a szakértő megfigyelje, melyik szülőhöz miként viszonyul a gyermek, illetve melyik szülő tanúsít nagyobb odafigyelést, törődést iránta.

Az ott tartózkodás nem merülhet ki a pusztá megfigyelésben, hanem lehetőséget kell biztosítani egy valóban alapos, feltáró beszélgetésre. Az explorációra tehát lényegesen több időt kell szánni, mint eddig. A kikérdezés során kiemelkedő jelentősége van a megfelelő, bizalmas légkörnek, ami az otthon falai között sokkal könnyebben megteremthető. Ezek a beszélgetések arra is alkalmat nyújthatnak, hogy a szülőkben felhalmozódott sérelmek – esetleg – felszínre kerüljenek, azokat megbeszéljék, feloldják. Hangsúlyozom, hogy a szakértő soha nem helyezkedhet a terapeuta szerepébe, azonban, ha a vizsgálat során felszabadulnak az elfojtott érzelmek, a szülők maguk dönthetnek úgy, hogy megvitatják a problémáikat vagy felkeresnek egy terapeutát, aki segít a megoldásban. Mindezt azért, hogy az elválást követően a gyermek érdekében hatékonyan, indulatok nélkül, higgadtan tudjanak egymással együttműködni.

A családlátogatást követően a rendelőben már csak a pszichodiagnosztikai vizsgálatok elvégzésére kerülne sor. A jelenleg alkalmazott módszerek megbízhatósága elfogadható, az erre vonatkozó protokollon nem szükséges változtatni, csak azon, hogy mikor melyiket, és hányat alkalmazunk. Mindig az adott helyzetben indokolt tesztet és módszert alkalmazzuk, kiválasztásában a családnál eltöltött idő sokat segíthet. Kiemelem, hogy minden esetben szükség van több módszer együttes alkalmazására, hogy azok eredményeit egymással összevetve pontos képet kaphassunk a felek személyiségének rejtett dimenzióiról. Az „egy teszt nem teszt” megállapítás hosszú ideje alapelvnek számít a pszichológiában, mégis sokan egyetlen – önmagában nem túl megbízható – tesztre alapozzák a véleményüket. Fontos továbbá, hogy a pszichodiagnosztikai adatokat kellő pontossággal rögzítsék, hogy egy esetleges felülvéleményezés során azokat ne lehessen megkérdőjelezni. Úgy gondolom azonban, hogy a szakértői véleményhez csatolásuk felesleges, az csak megzavarja a feleket és a bíróságot is. Hangsúlyozom továbbá a megfogalmazás érthetőségét, a laikusok számára zavaró és érthetetlen szakkifejezések használatának mellőzését, hiszen a vélemény nem a szakma, hanem laikusok számára készül.

A szülők pszichodiagnosztikai tesztelésével egyidejűleg, ha a szakértő további vizsgálatokat tart szükségesnek, szintén a rendelőben lehetne elvégezni a gyermekek vizsgálatát. Ennek során azonban a korábbinál kisebb jelentőséget kellene tulajdonítani a gyermekek rajzainak. Ma már a legtöbb gyermek sokat rajzol otthon és az iskolában is, ezáltal megnő a befolyásoltság, a torzítás veszélye. Ennek kiküszöbölésére vagy az otthon spontán

készült, vagy az iskolában korábban rajzolt rajzokat, illetve elvarázsolt rajzokat lehetne használni. Kisebb gyermekek esetében továbbra is jó módszernek tartom a Düss meséket és a három kívánság tesztet, a bábjátékokat és a világjátékot, azonban amennyiben erre mód van, még jobb, ha a családlátogatás során történik meg, mert természetes körülmények között a gyermek is oldottabban, őszintébben viselkedik.

Grád és Nisztor javaslatával nem értek egyet, miszerint egy „alkalmassági szűrőt” lenne indokolt alkalmazni és az elvált vagy a másik nemmel szemben súlyosan előítéletes szakértőket ki kellene zárni a szakvélemény adására jogosultak köréből.² Ilyen fokú, ráadásul alaptalan diszkriminációra semmi szükség. Az általam javasolt módszer hasznossága többek között éppen abban rejlik, hogy segítségével mindenféle előítélet és szimpátia kizárható. Míg eddig valóban előfordulhatott, hogy egy mindössze 1-2 órás beszélgetés alapján a szakértőben nem alakulhatott ki biztos, szilárd meggyőződés arra vonatkozólag, hogy melyik szülő alkalmasabb a gyermek nevelésére, illetve melyikhez kötődik jobban a gyermek, legfeljebb azon az alapon tehetett le a voksát, hogy a pillanatnyi benyomás alapján melyiket ítélte szimpatikusnak. Azonban, ha lenne lehetősége arra, hogy az érintetteket mélyebben megismerje, akkor nem kellene a megérzésére hagyatkoznia.

A bírák pszichológiai ismereteivel kapcsolatosan sokféle javaslat elhangzott már – néhányat ismertettem is – a bírói továbbképzés során pszichológiai ismeretek oktatása, a tárgyaláson pszichológus ülnök alkalmazása, illetve a pszichológusi diplomával rendelkező családjogi bírák előnyben részesítése. Álláspontom szerint, amennyiben a szakértői vélemények kellőképpen megalapozottak, mert a felek és a gyermekek megismerésére valóban megvolt a lehetőség, a bírónak sem lesz szükségük széleskörű pszichológiai ismeretekre, nyugodt szívvel hagyatkozhatnak a szakértői vélemény megállapításaira. A megalapozott, szakszerű pszichológus szakértői vélemény alkalmas a bírói meggyőződés kialakítására.

VI. A kutatás további eredményei:

Kutatásom eredményeképpen további két javaslatot fogalmaztam meg. Egyrészt egy támogató szolgálat létrehozását, melyben a szülők jogi és pszichológiai segítséget kapnának konfliktusaik feloldásához, illetve a veszteség feldolgozásához, a továbblépés és a jövőbeni együttműködés megkönnyítése érdekében. A szolgálat keretein belül mindenki számára elérhető lenne a családterápia, a párterápia, a jogi tanácsadás és a mediáció.

---

² Grád András - Nisztor Mária: Objektív vagy szubjektív? – kérdőjelek az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények megbízhatósága terén a hazai családjogban *Családi Jog* XI. évfolyam 1.szám, 2013. március. 28.o.

Másrészt javaslom, a német Anwalt des Kindes mintájára, ha nem is minden perben, de azokban az ügyekben, ahol a bíróság úgy ítéli meg, hogy a szülők egymás felé irányuló indulataik miatt nem képesek a gyermekük érdekeit szem előtt tartani, egy „gyermek képviselő” bevonását, aki kívülállóként valóban képes lehet a gyermek érdekeinek védelmére. Ez a személy alapvetően lehetne bárki hozzáértő, akit a gyermek ismer, és akiben megbízik (de ne legyen családtag). Akár még abban is a bíróság segítségére lehet, hogy rajta keresztül, vagy az ő jelenlétében hallgathatná meg a gyermeket, aki ezáltal kellő biztonságban érezné magát, és a szülők általi befolyásolás lehetősége is kiküszöbölhető ily módon.

Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó publikációk jegyzéke:

- 1.) **Lelki betegségek a gondnoksági perekben.** In.: XII. Rodosz Konferenciakötet Kolozsvár-Temesvár 2011. 375-392.p.
- 2.) **Alaptörvényünk és a családok védelme.** In.: Az új Alaptörvény és a jogélet reformja Konferenciakötet. 2011.(SZTE ÁJK Doktori Iskola) 341-352.p.
- 3.) **Lelki betegségek a gondnoksági perekben.** In.: A magyar tudomány napja a délvidéken Konferenciakötet, Novi Sad, 2012. 253-276.p.
- 4.) **A családok védelme egykor és most.** In.: „Az állam és jog alapvető értékei a változó világban” Konferenciakötet. Győr 2012. 218-232.p. (Széchenyi Egyetem ÁJK Doktori Iskola Győr)
- 5.) **Válságban a család?** In.: JoDoPet elektronikus konferenciakötet, Pécs 2012. (Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola)
- 6.) **Gyermekehelyezés és szülői felügyelet a Családjogi törvényben és az új Ptk. Tervezetében.** In.: „Állam és jog- kodifikációs kihívások napjainkban” Konferenciakötet, Szeged, 2013. (Szegedi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola) 253-262.p.
- 7.) **A családon belüli erőszak megjelenési formái.** In.: Opuscula Szegediensia, Pólay Elemér Alapítvány,MSZDOPOK Konferenciakötet Szeged, 2013. *(megjelenés alatt 0,6 szerzői ív terjedelemben)*
- 8.) **What shall we do against domestic violence?** In.: Kauno Kolegija Konferenciakötet, Kaunas (Litvánia) 2013. *(megjelenés alatt, 0,5 szerzői ív terjedelemben)*
- 9.) **A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi vonatkozásai.** In.: Családi Jog, XI. évfolyam 1. szám. 2013. március, 9-18.o.
- 10.) **A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései** In.: FORVM Acta Juridica et Politica *(megjelenés alatt 2 szerzői ív terjedelemben)*
- 11.) **A szakértő, mint legfőbb bizonyítási eszköz** In.: Családi Jog XII. évfolyam 3. szám. *(megjelenés alatt egy 0,7 szerzői ív terjedelemben)*

**UNIVERSITY OF SZEGED FACULTY OF LAW AND POLITICAL SCIENCES
DOCTORAL SCHOOL**

DOCTORAL DISSERTATION

THESES

dr. Katalin Visontai-Szabó

**The Legal Frames, the Psychological Background and the Problems of Regulating the
Exercise of Custody Rights**

Thesis Advisor:

**dr. Andrea Hegedűs Ph.D.
Associate Professor**

Szeged

2014

I. Subject Matter of Theses and the Currency of the Choice of Topic

In the course of preparing my dissertation I set it as an objective to examine the questions arising in terms of the exercise of custody rights and the custody-placement of the children. As part of the dissolution of the natural nuclear unit of society, unfortunately, more and more children become affected. Statistical data from the past years attest to the fact that relationships – be it marital or civil partnerships – are more and more prone to dissolve, they lost their stability and thereby the family itself lost its ability to provide emotional security and support for the family members. We can only go into assumptions as to the long-term effects of the above; however, it seems to be sure, that the divorce of the parents has a negative effect on the emotional development of the child in most cases. These days, international conventions, recommendations, guidelines and even domestic regulations set it forth as a principle that in all cases concerning children, the proceedings shall primarily take into consideration their best interests. Most of the parents also know this and they tend to do everything in their power in order to ensure that this principle had real content. Taking the best interests of the child into primary consideration does not cause difficulties until the parents cohabit, and they exercise parental custody rights together. However, in the course of separation deciding with parent the child shall live with and who shall be entitled to exercise custody rights can be a source of serious conflict. In custody disputes, parents often forget about the interests of the child or they interpret them falsely.

II. Research Methodology and Resources

I used historical, statistical and comparative methods in the course of my work. Given the interdisciplinary nature of the topic, in addition to the extensive analysis of legal literature, I also made use of the closely relevant scientific determinations of psychology. I analyzed the legal rules, guidelines and legal literature in terms of the historical background and the criteria of child custody in detail. Besides descriptive conclusions and assessments, a critical point of view is also apparent in my work: I also presented the determinations concluded in the course of the statistical analysis of the judicature to support my hypotheses. Marital litigation (dissolution of marriage, child custody, modification of child custody) makes up almost one third of the workload of the Szeged District Court; therefore, it is a much frequented form of legal action. As part of my work, I examined all the cases resolved by a final decision in the retrospect of a five years' period, the results of which examination and its statistical characteristics along with my conclusions are described in detail. I also concluded an

international comparison in this respect, in relation to numerous European countries, with primary focus on the possibility of ordering the exercise of joint custody, its frequency and the experiences of one of its special instances: shifting custody (*váltott elhelyezés*).

III. Summary of the Chapters of the Dissertation

The first chapter of my theses disserts on the effects of the change in the basic institutions of the family exerted on the children, as part of which at first I present in detail the new forms of family, and the new forms of relationships, that have gradually spread in Hungary after World War II. Then, I move on to analyze in detail the psychological effects of the dissolution of the family, first in respect of the children then of the parents. This issue is worthy of being analyzed specifically because it concerns very broad layers of the society.

As part of my work, in respect of a five-year long period, I examined all the (3295) child custody cases before the Szeged District Court that ended with a final judgment, the results of which examination and its statistical characteristics along with my conclusions are described in detail in Chapter 2. It was the most conspicuous that in more than 90% of litigation cases the parties settled and they only requested the court to decide on the issue of child custody in an insignificant percentage of the cases. Also, to an extent approaching 90%, the child has usually been placed in the custody of the mother. This is, however, not the result of the partiality of the courts towards women but of parental agreement to that effect. In case the parties settle, the child is then placed in paternal custody only in less than 4% of the cases. If the court decides, this ratio demonstrates a significant difference: 60-40% towards the mothers. Therefore, the commonplace statement that the fathers do best to give up their children because the courts will no matter what support the mothers does not seem to be right.

In the third chapter of my theses I examined the old and new frames, the historical background and the change of the exercise of parental custody rights and of child custody. In addition to a broad-spectrum analysis of legal literature, I also made use of those scientific determinations made in psychology that are closely relevant to the subject matter. I analyzed in detail the legal and psychological problems arising from the gradually more popular institution of shifting custody (*váltott elhelyezés*) in foreign countries and from the exercise of joint custody, which is so far voluntary in Hungary but mandatorily imposable in several European countries. I also addressed the issue of changing child custody, since these rules have also been subject to minute but quality changes. I concluded an international comparison

in terms of the possibility of ordering the exercise of joint custody, its frequency and the experiences of one of its special instances: shifting custody (*váltott elhelyezés*).

I then describe in detail the criteria of the child custody in the theses. Following the layout of the historical development of these criteria, I move on to the analysis of Directive No. 17 of the Supreme Court put in parallel with the psychological dimensions of each criterion.

In the fifth chapter I assess the evidentiary difficulties of child custody litigation. As it can be clearly seen from the judicial statistics I put together, parents only move for a court decision in respect of child custody in a very small number of cases, and in cca. 90% of the cases they come to an agreement in this respect. Should they be unable to agree on with whom the child shall live following the termination of their relationship, the court is then faced with a hard task. This is mostly because in most cases, they shall choose between two equally fit parents, who both have close ties with the child and the child has close ties with both of them vice versa. Thus, it is necessary to conduct broad-spectrum evidentiary proceedings, as part of which environmental case studies based on home visits, witness testimonies as well as opinions offered by kindergartens and schools are also secured, in addition to party statements.

As far as reaching the judgment is concerned, the opinion of the child and the expert opinion of the forensic psychologist expert are the most emphatic; therefore, I closely examined these two as the primary pieces of evidence.

In addition to coming to a determination on the fitness of the parents to care for the child or lack thereof, the expert opinion is able to provide answers in terms of the most important criteria of custody, i.e. the existence and intensity of emotional relationships and ties. As part of their examinations, experts shall be able to filter any possibilities to influence the child, and they shall answer whether the parents' respective raising of the child conflicts, i.e. whether they try to raise the child to turn on one or the other parent. Taking into account that courts base their decisions on the expert opinion most of the time, we have reason to consider it a primary piece of evidence. Therefore, I think it is of utmost importance that it be sufficiently well-founded.

In this chapter, I describe in detail the methods applied by experts in the course of their examinations, their relevance, reliability and efficiency. In my opinion, at present, psychologist expert opinions are not sufficiently well-founded in order for the further course of the lives of people in crisis situations to be based on them.

I recommend that courts uniformly declare clear expectations in terms of expert opinions and require compliance with these expectations so that the parties can be precluded from feeling that the judgment was reached based on a rough, evasive expert opinion and that courts could also be sure that they have sufficiently uncovered the facts of the case and made their decision taking into account the best interests of the child as a primary consideration.

In the last chapter of the dissertation, I analyze the advantages of mediation as a form of alternative dispute resolution. Mediation seems like an excellent alternative possibility in family law disputes, and it can also be mandatorily ordered from 15 March 2014. I expect a lot from its application in furthering the amicable resolution of the cases.

IV. Hypotheses and Results

In the beginning of my research I posited several hypotheses, all of which were based on general public opinion and the public opinion reflected by the media and by attorneys-at-law.

My first hypothesis was that courts are “mother-partisan”, and accordingly they are prone to place the child in the custody of the mother. The statistical analysis I prepared in the Szeged District Court corroborated the findings of the 2006 research conducted by András Grád and his colleagues. Parents, in the overwhelming majority (cca. 90%) of cases on the matters of dissolution of marriage or child custody, will settle with each other and only rarely move for the court’s decision. It is true that in these settlements, the parents prefer that the child be placed in maternal custody, but this is not in consequence of the courts’ prejudice but the parents’ own decision. I can only go into assumptions as to the possible reasons behind this, but the most probable one nonetheless might be that the fathers think that mothers are fitter to care for the child. Secondly, fathers also think that their employment engagements do not make it possible for them to care for the child and thus they are less fit for the task.

My second hypothesis was directed at the outstanding role of psychologist expert opinions in child custody litigation, and – in relation thereto – that expert opinions tend to be insufficiently well-founded and thus unsuitable to serve as basis for judgments. In the course of my research I came to the conclusion that taking into consideration the large number of dissolutions of marriage through mutual agreement, it is quite rare that experts will be appointed by the court; however, in those cases, where this does happen, their role is indeed significant: courts almost exclusively base their decisions thereon. My knowledge about the significant number of expert opinions analyzed as part of the research lead me to the

conclusion that their quality, factuality, content and usability indeed demonstrate significant discrepancies. In order to avoid this, I made recommendations to enact new guidelines.

According to my third hypothesis, the dissolution of marriage is an exceptionally time-consuming and burdensome process filled with hostility, throwing mud at each other. Presumably, the reason why this is the general opinion spread among the population and attorneys is that only the protracting and oftentimes heavily conflict-ridden dissolution cases require legal representation, and only these cases see the light of day and receive high publicity. Regardless of these few cases, otherwise the parties go through the proceedings rather peacefully and quickly, in most cases after two trial hearings, i.e. within 3-4 months at most a judgment is made.³

According to my fourth hypothesis, parents rarely opt for the possibility of joint custody. My hypothesis seems to be justified, since agreements with such content were concluded only in an insignificant portion of the cases. Also, the practical implementation of joint custody, i.e. shifting custody is – seemingly – not at all embedded in the public knowledge. This however has obvious reasons: contrary to the fact that I think it is the best possible solution in order for the legal equality of the parents to be realized and for the well-functioning relationships of the child with both parents could be preserved, shifting custody shall comply with a myriad of conjunctive conditions. First and foremost, there has to be a well-functioning relationship between the parents, based on mutual respect. It is furthermore necessary for both parents to have adequate means; moreover, for them to live close by to each other and to the school of the child. In light of all this, it can be seen, that this solution will soon not be widely applied.

According to my fifth hypothesis parents are unable to face and accept the court's decision and in many cases it is hard for them to stick to the agreement that they themselves have worked out. This is why there is a recurring wave of litigation in order to modify custody arrangements. My research results seem to contradict this assumption, since I only came across a quite small number of cases regarding the modification of custody arrangements. It would require further investigation how these cases appear in the practice of the Guardianship Authority and in how many cases does it occur that the child relocates to the other parent, but the parents do not go to court but accept the situation.

---

³ This conclusion is obviously relevant to the practice of the Szeged District Court, but is in harmony with national data (except for Budapest).

V. Research Result: Proposal for the Enactment of New Guidelines

In litigation concerning child custody, if the parents do not enter into a settlement agreement, then the court shall decide the fate of the child. To determine which parent's custody ensures the most the child's physical, moral and psychological development, the court can make use of the psychologist expert opinion in addition to conventional evidence. In general, it can be determined that in those trials where both parents move for sole custody in their care, they mostly have similar qualities and they both are fit to raise the child. However, for the court to be able to make a decision in the matter, they shall examine two important factors: the child raising aptitudes and abilities of the parents and the relationship of the child and the parents, the extent of their bond. Given that judges do not dispose of the necessary professional knowledge to make such a determination, they will appoint an expert in accordance with Article 177 of the Civil Procedure Code (Pp.) Trust is of outstanding significance between the judge and the expert because the judgment, which contains provisions of the further living arrangements of the dissolved family, will most of the time be based on the determinations of the expert opinion. This is exactly why I deem it to be of quintessential importance that the expert opinion should possess sufficient persuasive power, since the court – in accordance with statistical data described above – bases its judgment thereon in quite many cases.

On the part of the judge, beyond, the procedural commandment, trust is also a given, since it is conventional in every type of civil litigation that if special professional knowledge is necessary to decide on a debated issue, then this specific professional knowledge will be provided to the court by the expert appointed thereby. If a real estate property or chattel is subject to litigation, then the expert will determine fair market value. In a litigation to recover damages the expert might determine the extent of the damage incurred, what were the circumstances of the accident and who caused it, and what could have been done in order to avoid the damage. The court can safely rely on the findings of the expert opinion in the course of assessing the facts and circumstances so determined. On the contrary, in a child custody case, the issue is much more complex; the judge nonetheless dares to rely on the expert opinion, just as if it was one issued by a real-estate expert. Trust is of course very important, if the expert also knows this, albeit I think that psychologists fail most of the time to measure the weight of the findings of their expert opinions. I do not mean by this that they take their task less seriously, but that they act under the impression that it is not their duty to decide the dispute and that the judgment will be made by the court by the assessment of many other pieces of evidence beyond the expert opinion, in which task they only assist the court. I

consider it a serious mistake that experts do not receive any feedback on the extent to which their opinion has influenced the reaching of the judgment. In case experts would receive the judgment in every case then they could experience that their findings are included therein with a considerable, determinative weight. Should the experts be in a position to feel that they indeed have a determinative role in deciding on the issue, it might lead to the issuance of more thorough expert opinions.

In my view, presently, psychologist expert opinions are not sufficiently well-founded in order for the entirety of the further course of the lives of people in crisis situations to be based on them. The court never questions the methodologies applied, but what grounds would it have to do so? It especially asked for the assistance of the experts because of lack of competence. Parties often criticize the opinions, but it is taken for granted since they always contain findings detrimental to one of them.

I elaborated the legal regulation on forensic psychologist experts in the previous chapter as well as my reservations concerning Methodological Letters No. 10 and 20; here I summarize my recommendations for reforming expert opinions.

Firstly, I consider it to be the most important issue that the expert should spend substantially more time on the examination of the families. Consequently, and also pursuant to other elements of the recommendations – we shall take into account the fact that the creation of the necessary financial, human resources and material conditions will not take place without obstacles; however, given the social significance of the issue I feel that costs only may not divert us from treating this problem that has been acute for a long time now.

Courts struggle with a lack of experts at this point; however, if in the future – let us hope – experts shall consecrate more of their time to prepare their opinions, and this problematic might even further exacerbate. This of course raises another difficult question, which significantly oversteps the boundaries of the present recommendations. There are many quite high-standard psychologist training institutions in the country, so there is no lack of training. Nonetheless, there is a scarcity of available positions and such training facilities, where beginners just entering the labor market could enhance their knowledge and acquire the experience and professional knowledge necessary to pass the bar examination. There are a lot less graduate psychologists who pass the clinical specialist psychology bar examination, one that is a prerequisite to being entered into the registry of forensic experts. Consequently, the profession ages at a fast pace and many institutions completely lack backup personnel. Albeit university and specialized vocational training is unified and of high-standard, the profession of psychology does not even have a professional chamber, it is exceptionally scattered and is

unable to represent its interests. Obviously I do not condone the alleviation of requirements because it is an elementary expectation that an expert have sufficient professional knowledge and experience. However, in this quickly ageing profession it becomes more and more indispensable to come up with a solution, which will be the task of the justice administration.

In the course of preparing expert opinions in child custody litigation the second very important question is the correct asking of questions. Most of the time, courts either mechanically repeat the questions enumerated under Section III.2.1 of Methodological Letter No. 20 or rephrase those in their own words, transformed only to some extent. However, every case is different, unique in their own way; therefore, it would be desirable to tailor the questions to the given family in issue. For this to happen, it is indispensable that the judge be clear (or at least almost clear) on what the court needs to know from the expert in order to decide the case. A further prerequisite of this is that the judge should possess basic information on the opportunities lying in psychology, i.e. questions that could not be answered even by professionals with the most extensive experience should not be asked, albeit questions which might bring the court closer to the right decision should. In my opinion it does not move the case along one bit if the expert routinely answers the judge's template-like, stereotyped questions with previously written replies. Consequently, experts should not be appointed at the first trial hearing but at a time when the court already has certain knowledge of the parties and the case giving them insight into what are the most crucial issues worthy to be entrusted to the expert for the sake of clarification.

In the course of putting the questions together, courts should assess what the essential elements are that will guide their hands in reaching the decision. Courts should also assess what conduct is to be expected from the parents and the child after the decision is made, what effects the decision will have on the relationship of those concerned, what kind of developments is expected in their relationship, will the decision at all bring any peace of mind or it will further increase the tensions? These questions can only be answered by the expert; although, if they do not even surface as part of the appointment, they shall remain unanswered forever.

It can also cause problems during putting the questions together that rational and pragmatic thinking fundamentally characteristic to lawyers falls far from the slightly more abstract and emotional world of psychologists. It is very hard to find the correct wording. For judges, it would be the most satisfactory if they could ask concrete, definite questions to be given unambiguous and exact answers to by the expert. This is however impossible in a child custody case, we shall thus be satisfied with bringing these two ways of thinking closer to

each other as much as possible in order for judges to know what they want to know and for the experts to be able to provide approximately accurate answers.

Human personality can be objectively measured, whether it has any conditions or disorders, but the extent of bonds and its general human or parental qualities can only be determined based on their own statements, and obviously way more time is necessary to determine the truth of these statements.

Asking correct questions pairs up with correct appointment, i.e. that the inclusion of all persons concerned shall actually take place. Obviously the main roles are that of the mother and the father along with the children. The inclusion of others might also be substantiated if they currently do or later on will play a determinative role in the life of the child or the family. Grandparents, aunts, uncles (if they live together) shall thus be subject to examination, the new partners of the parents, their life partners, eventually their children if the child is going to live together with them as step-siblings following the custody decision. The courts and experts clearly see the necessity of this, however, in many cases in order to save time and money they will fail to carry out these examinations. Notwithstanding all this, it is my opinion that these are indispensable for the complete discovery of the facts of the case and for a right decision to be made.

Following the thorough and circumspect appointment of the expert I also consider it to be significant that the examination extend over several interviews. Currently, examinations take place in a manner that the experts invite those concerned into their offices, the mother and the child together – supposing they live together – and the father on his own to a later appointment. It is the best case scenario that the expert can spend 1 to 3 hours with them, but no more. In total, the expert will spend 10 to 12 hours preparing the opinion, along with document review and test assessment. This is obviously not little work but it is certainly scarce in terms of really getting to know the family. I think that in order to be able to map all the personal characteristics mentioned in Directive No. 17, the truthfulness of the attachment to the child, the emotional relationship of the child and the parents and their ties as well as family dynamics even an expert needs at least one week (!).

Moreover, I think that it is important that psychologists meet the parties not only in sterile circumstances, in their offices. Given the unnatural setting and the short time, and because everyone would like to paint a better picture of themselves than they really are, it is not possible for the experts to see beneath the surface. However, this is exactly what the experts' duty would be. The court is aware of the criticism voiced against the other parent and the parents own virtues that they talk about since these are mentioned many times in trial and

in their submissions to the court. It defeats the purpose of appointing an expert, if what the experts do is merely limited to describing in long pages that the parents and the child have said in their offices. Significantly more time is necessary in order for a well-founded expert opinion to be put together; however, for this to take place, it is necessary that the experts could meet those involved in their natural habitat, where they will behave more naturally.

Accordingly, the child should be visited in school or kindergarten, upon corresponding with the school and the teachers. Experts may even spend half a day there, have a talk with the teachers, ask them about their experiences, whether there are any changes in the behavior of the child, what mood the child is in, how they behave, how diligent they are, how their performance is. We can see that the kindergarten or school opinions are most of the time vague and template-like. In the course of an in-person conversation the expert might get a much clearer picture on the state of the child. The expert – if finds it to be necessary – can ask for the drawings and essays of the child, can talk to the classmates, friends and gather surprisingly useful information this way. The expert can turn to the children with adequate professionalism, thus it is not uncomfortable at all to the children who are examined. If this methodology became accepted and conventional, then it would be natural to have a nice psychologist show up in school from time to time and talk to them.

I do not recommend visiting the parents at their place of work, I consider this to be a serious invasion of their privacy; however, at-home visits are quintessential. In Germany, experts can spend as long as a week in the home of the family being examined (so it is no accident that the cost of preparing expert opinions is that high). In my opinion, we can only get an authentic picture on the personality of the family members if we observe their behavior in their natural setting and we talk to them in every-day, conventional situations. During an exploration lasting 1-2 hours a person can paint any picture they want about themselves; however, nobody can show a face different of their own in their own homes during several days. Obviously, I do not recommend that the psychologist move in with the family but rather to spend with them a few hours every day during a week or a few days: if the parents cohabitate, then in their joint residence; if not, then with both of them respectively in their own homes. By doing so, the expert might find the answers to a lot of questions and can get to know the personality of the parties, their good and bad traits, their attitude towards the child, and the child as well.

Through this methodology of visits, the expert can simultaneously overtake certain responsibilities from the local government authority as well, by preparing the environmental case study at the same time. Official case studies have thus far been quite vague and

meaningless; they much rather resemble an inventory of assets or the records of a forfeiture. By staying in the house, the expert can assess to what extent the installations of the apartment tend to the needs of the residents, since not the number of bathrooms is the important thing but rather the fact how the ones that are available correspond to the needs of the family.

A further advantage of family visits is that they are the means to avoid a primary deficiency of expert opinions. I think it is a serious flaw in the present practice that a lot of experts meet with family members separately, on their own, but they fail to see the whole family together – especially not for a sufficient amount of time, although mapping family dynamics is impossible without doing so. This method is most effective in those cases if the parents still cohabitate but its significance cannot be discarded in cases where they do not. In these cases it is possible for the expert to observe the individual attitude of the child towards the respective parents, and that which parent demonstrates a higher level of attention, care of the child.

Being there shall not be limited to mere observation; opportunities need to be provided for an actually thorough, invasive conversation. Thus, exploration needs to last significantly longer than before. The creation of an adequate and trustworthy environment is significant as part of the interrogation and this can be more easily achieved within the confines of the home. These conversations might provide occasions for the bottled up emotions in the parents to surface, to talk them over and to resolve them. I emphasize that the expert can never adopt the mindset of a therapist; however, if during the examination suppressed emotions are released, the parents themselves can decide to discuss their problems or to see a therapist, who helps them find a solution. They do all this so that after the divorce they could cooperate with each other in a resolved manner without emotions and more efficiently, in the interest of the child.

Following the family visits only the psycho-diagnostic examinations would be conducted in the offices. The reliability of the presently applied methods is acceptable; there is no need to change relevant protocols only in terms of when, which and how many to apply. We always apply the test and method justified in the given situation, and the choice might be easier based on the time spent with the family. Let me underline that it is necessary to apply more methods together in every case so that we could compare the results thereof to one another and thereby get an accurate picture from the hidden dimensions of the parties' personalities. The premise of "one test is no test" is considered a long-standing principle of psychology, albeit a lot of people do still base their opinions on one test, which is not to reliable on its own. It is important moreover, that psycho-diagnostic data be recorded with adequate accuracy in order to avoid bringing them into question in the case of an eventual

supervisory opinion (*felülvéleményezés*). I think, however, that attaching them to the expert opinion is pointless; it only confuses the court and the parties. Furthermore, I would like to emphasize that the wording needs to be comprehensible, with discarding the use of terms incomprehensible and disturbing to laypersons; the opinion is prepared not for those in the profession but lay parties.

Simultaneously with the psycho-diagnostic testing of the parents, if the expert finds more examinations to be necessary, then the examination of the child could also take place in the offices. As part of this, however, lesser attention should be paid to the drawings of the child. At present, most children draw a lot at home and in school, which increases the risk of being influenced and distortion. In order to avoid this, either the drawings made spontaneously at home or earlier school drawings and enchanted drawings could be used. In the case of smaller children I continue to consider it a good method to apply the Duss tales and the Three Wishes test, puppet games and the world-game, but if possible, it would be better if these take place during family visits because under non-artificial circumstances children tend to behave in a more relieved, more honest fashion.

I disagree with the recommendations of Grád and Nisztor that it would be necessary to apply a “suitability filter” and that divorced or those experts who are severely biased against the other sex should be excluded from the scope of those entitled to issue expert opinions.⁴ There is no need for such grave and unfounded discrimination. The usefulness of the methods recommended herein lies exactly in the fact that with their help any kind of prejudice or partiality can be excluded. While thus far it was possible that during a mere one or two-hour long conversation the expert could not have formed a certain and solid conviction in terms of which parent is more fit to care for the child or which parent has the closer bonds with the child, it might have led to casting a vote based on a momentary impression of sympathy. If given a chance to gain an in-depth knowledge of those concerned, then the experts should not have to rely on their intuition.

There have been many recommendations made so far concerning the psychological knowledge of judges; I have described some of these: teaching psychology as part of continued education for judges, applying psychologist assessors in trial, and favoring family law judges who have a psychology qualification. In my opinion, should expert opinions be sufficiently well-founded because the opportunity to get to know the parties was provided, then judges would not be in need to have a broad-spectrum knowledge of psychology, they

---

⁴ Grád, András – Nisztor, Mária: Objektív vagy szubjektív? – kérdőjelek az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények megbízhatósága terén a hazai családjogban *Családi Jog* XI. évfolyam 1.szám, 2013. március. 28.o.

could be free to rely on the findings of expert opinions. Well-founded and professional psychologist expert opinions are suitable to form judicial conviction.

VI. Further Research Results:

As a result of my research I made two further recommendations. On the one hand, the creation and establishment of a support service, through which parents would receive legal and psychological assistance for the resolution of their conflicts and to cope with loss, in order to facilitate moving forward and future cooperation. Family therapy, couple's therapy, legal assistance and mediation would be accessible to anyone as part of the service.

On the other hand, I recommend – if not in every litigation, then only in those cases where the court finds that the parents are not able to take into consideration of their child due to their emotions against each other – the inclusion of a representative for the child based on the pattern of the German *Anwalt des Kindes*, who as an outsider might indeed be able to protect the interests of the child. This person could be anyone who is a professional, who knows the child, and who the child trusts (but not a family member). This person can also assist the court in hearing the child – which could happen either through this person or in their presence – who would thus feel in adequate security and the possibility of any influencing by the parents could also be avoided this way.